

ГОДИШНИК НА СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ
ОХРИДСКИ“ ФАКУЛТЕТ ПО ПЕДАГОГИКА

Книга Педагогика

Том 117

ANNUAL OF SOFIA UNIVERSITY “ST. KLIMENT OHRIDSKI”

FACULTY OF EDUCATION

Education

Volume 117

МЕДИЙНИЯТ ДИСКУРС ЗА ДЕФИЦИТА НА УЧИТЕЛИ

МАРИЯ ПЕТКОВА, ЕКАТЕРИНА ТОМОВА, БОРЯНА ДЕЛЧЕВА,
ПЛАМЕНА ПЕТРОВА, СИМОНА СИВКОВА*

Резюме. В студията са представени данни от проучване, свързано с търсенето на учители на пазара на труда. Представените данни в изследването са набрани посредством контент анализ на обяви за свободни работни места на учители в системата за формалното образование, публикувани в сайтовете на регионалните управления на образованието във всички 28 области в страната. Изследването обхваща периода от 22 април до 30 септември 2024 г. Извадката включва общо 7232 обяви, публикувани за общо 1858 училища в цялата страна през посочения период.

Ключови думи: педагогически кадри, дефицит, медиен дискурс, учители, пазар на труда

MEDIA DISCOURSE ON TEACHER SHORTAGE

Maria Petkova, Ekaterina Tomova, Boryana Delcheva, Plamena Petrova, Simona Sivkova

Abstract. The study presents data from a survey related to the demand for teachers in the labour market. The data presented in the study were collected through content analysis of teacher vacancy announcements in the formal education system posted on the websites of regional education offices in all 28 districts in the country. The study covers the period from 22 April to 30 September 2024. The sample includes a total of 7232 advertisements posted for a total of 1858 schools across the country during the period.

Keywords: teaching staff, deficit, media discourse, teachers, labour market

*m.petkova@fp.uni-sofia.bg; eztomova@uni-sofia.bg; delchevaboriana@gmail.com; plamenajp@gmail.com; sivkova.simona@gmail.com

Въведение

В ерата на хиперреалността на Бодрияр данни и информация все по-често се отъждествяват, а експертният анализ сякаш е все по-„тих“, за да не наруши „свърхценните идеи“ на постмодерното време. С нарастващото влияние на медиите и медийните конвергенции всяко заглавие се популяризира мигнове

но чрез всевъзможни канали и се приема за истина *a priori*. Монологичната квази-интеракция на медиите не просто отразява социалната действителност, тя я създава (Thompson, J., 1995: 117).

Настоящата статия е провокирана от един конкретен *leitmotif*, разпространяван периодично в масмедиите, който считаме, че трябва да получи своя научен отговор, с ясното съзнание, че това вероятно ще бъде счетено за хиперреакция (Baudrillard, J., 2016: 198). Статията е своеобразно научно отклонение от друго изследователско търсене, но част от набраните данни ни позволяват да осигурим факти, чрез които да потвърдим или опровергаем популярната теза в медиите, а именно – **„дефицитът на учители в началото на учебната година“**. Темата е представена гръмка със заглавия като „Криза за учители: Има над 1000 свободни места в цялата страна“¹ или „Дефицит на учители: 73-годишен пенсионер пътува по 60 км всеки ден, за да преподава“².

В класическите дефиниции понятието „дискурс“ се отнася до „употреба на езика в социален контекст“ (Fairclough, N., 1989; Fairclough, N., R. Wodak, 1997 по Abdullah, F., 2014). Когато говорим конкретно за медиен дискурс, според А. О’Кееф разглеждаме начина, по който се репрезентира реалността през различните средства за масова комуникация (О’Кееф, А., 2006). В дефиницията си L. Nodar акцентира върху когнитивните системи и идеологии, които служат като основа за създаването на информация, разпространявана чрез медиите (Nodar, L., 2002; по: Tavadze, L. et al., 2024: 2). Според автора основната разлика при обмяната на информация в ежедневната комуникация и чрез медиите се свежда до властовите позиции, с които разполагат авторите (пак там: 5); авторът на статия или водещият на телевизионно предаване има възможността да повдига или променя темата на основния разговор, когато и както сметне за подходящо, което води до асиметрия във възможността за представяне на дискурса. Запознаването с медийния дискурс по даден проблем, обаче, не се случва в социален вакуум. Постъпилата информация се допълва от социалния контекст, от институциите и други социални структури, както отбелязва и М. Талбот (Talbot, M., 2007: 13–14). Формирането на по

¹ Борисова, Б. (2024) Криза за учители: Има над 1000 свободни места в цялата страна. Достъпно на:

[https://nova.bg/news/view/2024/09/08/469261/kriza-za-uchiteli-ima-nad-1000-](https://nova.bg/news/view/2024/09/08/469261/kriza-za-uchiteli-ima-nad-1000-svobodni-mesta-v-cyalata-strana/)

[svobodni-mesta-v-cyalata-strana/](https://nova.bg/news/view/2024/09/08/469261/kriza-za-uchiteli-ima-nad-1000-svobodni-mesta-v-cyalata-strana/)² Павлова, Т. (2024) Дефицит на учители: 73-годишен пенсионер пътува по 60 км все ки ден, за да преподава. Достъпно на: <https://novini.bg/bylgariya/obrazovanie/865161>

6

зация по темата само по себе си конституира социално информацията като обективна (пак там). Позовавайки се на разбирането на St. Hall за културата като „споделено значение“, и М. Талбот аргументира тезата, че в съвременния свят медиите оформят и разпространяват това значение (пак там: 5).

Присъствието на дискурс в средствата за масова комуникация е естествено проявление на тяхната същност дотам, докдето се представят достоверни факти – дори да е включена оценка, тя би следвало да отразява легитимността на представените позиции и интереси (Heide, M., 2009: 55–56). От друга страна, манипулативният дискурс, за който говори Т. А. van Dijk, се отличава със специфична социална доминация над ежедневните практики и възпроизвеждането им чрез поддържането на дискурса (van Dijk, T. A., 2006: 362). Представянето на непълна или субективна (в смисъла на пристрастна) информация, която повлиява решението на определена социална група, е пример за манипулативен дискурс (пак там: 364), тъй като променя възгледите, мнението и най-вече уменията да се различа достоверната от недостоверната информация (пак там: 365). Един от видовете манипулативен дискурс, споменат от Т. А. van Dijk, е „манипулиране на социалното познание“, при което се формират или модифицират общи социални репрезентации – най-вече по социални въпроси (пак там: 368). Едни от водещите стратегии на този вид манипулативен дискурс според автора са генерализацията и некоректното представяне на данни (например твърде много детайли за частен случай или твърде общи данни) (пак там: 370–373). Stenmark и колектив (2018) наричат това „саморефеерирана истина“, при която се установява „архив“ от алтернативно обяснение на факти или части от такива. Автори като Ег. Моравсикова (2020: 24) аргументират тезата, че в съвременното общество на т.нар. постистина (post-truth era) медийната манипулация и пропаганда се симптом на дефицитите в медийната грамотност и неспособността да се борави с данни *vis-à-vis*.

С оглед гореизложените концепции в настоящата статия *аргументира ме тезата, че сензационните заглавия са по-скоро част от манипулативен медиен дискурс, отколкото коректно и обективно отразяване на реално съществуващ дефицит на учители в системата на българското образование*. Доколко и дали изобщо това е целенасочено и съзнателно или резултат от борба за „кликване“, не е обект на настоящия анализ.

Самото понятие „дефицит“ е дефинирано в „Речник на българския език“ като „отрицателна разлика между необходимото и нормалното или очаквано

количество”³. От икономическа гледна точка под „дефицит“ или „недостиг“ на кадри се разбира по-голямо търсене на работна ръка, отколкото може да бъде осигурено (Feist, L., 2024: 7), или казано по друг начин, когато **свободните работни места са повече от броя потенциални работници в специфична сфера/регион**. Недостигът на пазара на труда се обуславя от различ

³ <https://ibl.bas.bg/rbe/lang/bg/дефицит/>

ни демографски, икономически и технологични фактори. Застаряването на населението и намаляващата раждаемост водят до по-малко работоспособни млади хора, които да заемат освободените от пенсионери позиции (International Labour Organization [ILO], 2020). В същото време автоматизацията и дигитализацията създават търсене на нови умения, които не всички работници притежават, като това допълнително усложнява намирането на подходящи кадри (World Economic Forum [WEF], 2021). Липсата на съответствие между професионалната подготовка и нуждите на пазара на труда също е значителен проблем, тъй като често младите хора завършват образованието си с умения, които не отговарят на изискванията на работодателите (OECD, 2022). Освен това, миграционните потоци създават дисбаланс, особено в страните, където има масова емиграция на млади и квалифицирани служители (European Commission, 2021). Социалните фактори като предпочитанията за гъвкави условия на труд също играят роля, тъй като все повече хора търсят работа с по-добър баланс между личен и професионален живот (Deloitte, 2022). Тези фактори водят до увеличен недостиг на пазара на труда в различни сектори – особено в тези, изискващи висока квалификация, сред които е и учителската професия. Привлекателността на професията и социалната репрезентация за търсенето на пазара на труда в съответната сфера също оказва влияние (ILO, 2022: 45).

В научната литература темата за недостига на учителите се коментира като мултидисциплинарен проблем; решението му изисква общодържавна политика, а последствията касаят цялото общество. Според доклад на ЮНЕСКО недостигът на учители оказва влияние върху качеството на образованието и поражда образователни неравенства (UNESCO, 2024: 30). Причините за това са свързани преди всичко с необходимостта от формиране на по-големи паралелки, претоварването на учителите и допълнителното финансово натоварване на системата (пак там). Според R. M. Ingersoll липсата на достатъчно кадри в системата на образованието неизбежно е съпроводена от „занижаване“ на стандартите в подготовката и подбора на учителите, което води до понижено качество на учебния процес поради включването на неквалифицирани преподаватели (Ingersoll, R., 2003: 5). Пример може да бъде даден с Р България, където според данни на Одитния доклад на Сметната палата през 2022 г. има 5585 учители, които преподават

по предмет, за който не са правоспособни (Сметна палата, 2024: 63), а това на свой ред предполага по-чести смени на педагогическите кадри в училищата, в които се забелязва недостиг. Нещо по-вече, S. Rivkin, E. Hanushek и J. Kain доказват статистически, че промените в учителския състав се отразяват неблагоприятно на ученическите постижения (Rivkin, S., E. Hanushek, J. Kain, 2005: 434), като това се дължи най-вече на самата промяна, а не на личните и професионални качества на учителите. В този смисъл недостигът на учители безспорно има тревожно отражение върху качеството на образованието. От друга страна, бихме искали да

8

представим и гледната точка на W. S. Graybeal. Той аргументира тезата, че терминът „недостиг“ в контекста на учителската професия не се отнася до потенциалните кандидати, които са придобили съответната образователна степен, защото такива не липсват, а по-скоро до онези, които притежават дадената правоспособност и желаят да упражняват професията (Graybeal, W., 1971: 82). Според автора е налице „излишък“ от кандидати, които могат да станат учители, тъй като се смесват „търсенето на нови кадри за системата на образованието“ с онези, „които променят местоработата си“, но са били и продължават да бъдат част от системата (пак там: 84). В България например, според данни на НСИ, за последните 4 години около 3000 души годишно завършват ОКС „бакалавър“ в специалност, която е в сферата на образованието (НСИ, 2024). Казано по друг начин, за последните 4 години през професионално-педагогическа подготовка само за ОКС „бакалавър“ успешно са преминали 11 301 души⁴.

Редно е да отбележим, че спекулирането по темата с недостига на учители също има отражение върху образованието. Например общодържавните политики за стимулиране и улеснен достъп до учителската професия биха могли да благоприятстват нежелан дисбаланс в съотношението между учителите по отделни предмети (вж. T. Adeyemi, 2011⁵, A. Agbaria & H. Pinson, 2013⁶). В икономическата теория наличието на повече кандидати, отколкото работни места има, се асоциира с повишена миграция и преразпределение на кадрите в други сфери⁷; учителската професия като част от квалифицираната работна ръка може да благоприятства и „низходящи процеси“.

В обобщение на всичко казано дотук, бихме желали да подчертаем, че поддържането на баланса между търсенето и предлагането на пазара на труда (по отношение на педагогическите специалисти) е комплексен въпрос, който би следвало да се анализира и решава мултидисциплинарно, тъй като не засяга само частни случаи, а и въпроси от обществено значение (качество на образованието, равенство в образованието и т.н.). В този смисъл, недобросъвест

ното или некомпетентно представяне на проблема в медиите, опитите да се спекулира с фактите, за да се предизвика интерес, би следвало да се разглежда като манипулативен дискурс, тъй като нанася обществена вреда. Именно с оглед важността на проблематиката в рамките на настоящото изследване се

⁴ За сравнение, отново по данни на НСИ преподавателския състав в общообразователните училища наброява малко над 55 000 души. ⁵
<https://www.scihub.org/AJSMS/PDF/2011/3/AJSMS-2-3-304-315.pdf> последно видян на 15.11.2024 г. ⁶ <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/15595692.2013.763786> последно видян на 15.11.2024 г. ⁷
<https://scholar.harvard.edu/files/gborjas/files/lechapter4.pdf> последно видян на 15.11.2024 г.

⁹
проследява медийният наратив по въпроса за дефицита на учители, като се извършва съпоставка с данни за обявени работни позиции за педагози.

Методология и обхват на изследването

Представените данни в изследването са резултат от осъществен контент анализ на обяви за свободни работни места на учители в системата за формалното образование, публикувани в сайтовете на регионалните управления на образованието във всички 28 области в страната. Изследването обхваща периода от 22 април до 30 септември 2024 г. Извадката включва общо 7232 обяви, публикувани за общо 1858 училища в цялата страна през посочения период.

Представяне на резултати и анализ

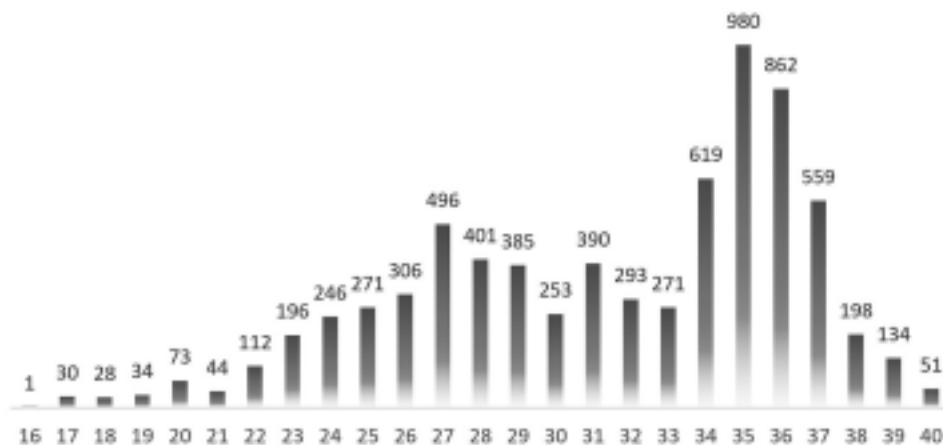
В началото на анализа следва да отбележим, че избраните цитати от медийни публикации са малка част от множество подобни статии и нямаме претенции за изчерпателност. Чрез тях се опитваме да очертаем социалния контекст, който се представя в медиите.

Както вече бе споменато, проблемът за търсенето на учители в началото на учебната година в медиите се представя със следните примерни заглавия: „Липса на учители: Стотици места в училищата у нас остават свободни преди първия учебен ден“⁸, „Остър недостиг на учители на прага на учебната годи на“⁹, „Предизвикателство в образованието: Недостиг на учители по четири важни предмети“¹⁰ и др. Затова първо ще разгледаме броя публикувани обяви за свободните позиции за учители в цялата страна по календарни седмици за

изследователския период.

⁸ ИА Фокус (2024) Липса на учители: Стотици места в училищата у нас остават свободни преди първия учебен ден. Достъпно на: <https://www.plovdiv24.bg/novini/Bългария/Lipsa-na-uchiteli-Stotici-mesta-v-uchilishtata-u-nas-ostavat-svobodni-predi-purviya-ucheben-den-2254950> последно видян на 15.11.2024 г. ⁹ Николова, Д. (2024) Остър недостиг на учители на прага на учебната година. Достъпно на: <https://www.bgonair.bg/a/157-direktno/356982-ostar-nedostig-na-uchiteli-na-praga-na-uchebnata-godina>. последно видян на 15.11.2024 г. ¹⁰ Кръстева, Н. (2024) Предизвикателство в образованието: Недостиг на учители по четири важни предмети. Достъпно на: <https://www.iskra.bg/predizvikatelstvo-v-obrazovanieto-nedostig-na-uchiteli-po-chetiri-vazhni-predmeti/> последно видян на 15.11.2024 г.

10



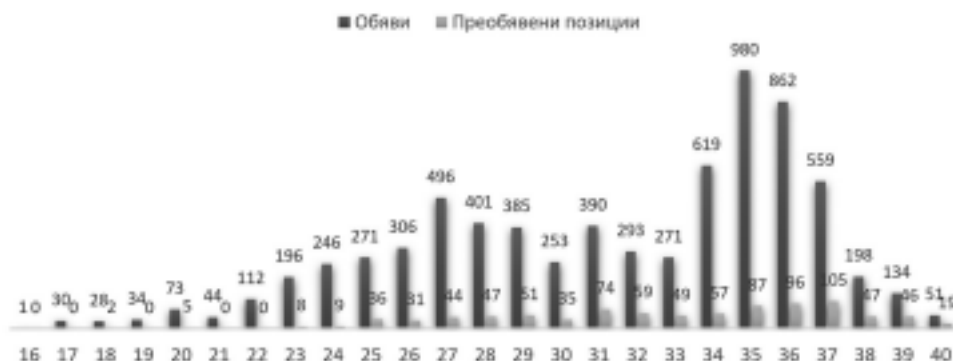
Графика 1. Честотно натрупване на публикувани обяви за свободни работни места за учители по календарни седмици (в абсолютни стойности)

Периодът на изследването съвпада с периода на активното търсене на педагогически специалисти в страната. Както се вижда от графика 1, наблюдаваме постепенно нарастване на обявените свободни позиции. Например през първите шест седмици обявите не надхвърлят 100. Очертават се ясно два интензивни периода – около 27. седмица (01.07–05.07), когато обявите достигат 496, и интервалът от 34. (19.08–23.08) до 36. седмица (02.09–09.09). Най-голямо търсене се наблюдава през 35. и 36. седмица – съответно 980 и 862 обяви, когато се появяват и горепосочените публикации в различни медии. Това

е периодът непосредствено преди началото на новата учебна година – последната седмица на месец август и първата седмица на месец септември. След този върхов период търсенето отново постепенно намалява до 51 обяви през 40. календарна седмица. Представените данни кореспондират с идеите в различни медийни публикации относно засилено търсене на преподаватели в посочения период, но на този етап все още не можем да го наречем „дефицит“, тъй като не е ясно дали това търсене е било удовлетворено.

Затова друг критерий, който сме разгледали в рамките на изследването, е дали дадена позиция е преобявена. Като такава (преобявена) се маркира само обява, която има абсолютно съвпадение с друга от предишен период по отношение на критериите за търсене (вид учител) и предлагани условия (вид на трудов договор, заплата и т.н.). В този ред на мисли е логично да проследим броя им в пиковите 35. и 36. седмица, за да видим за какъв процент позиции реално не е открит подходящ кандидат.

11

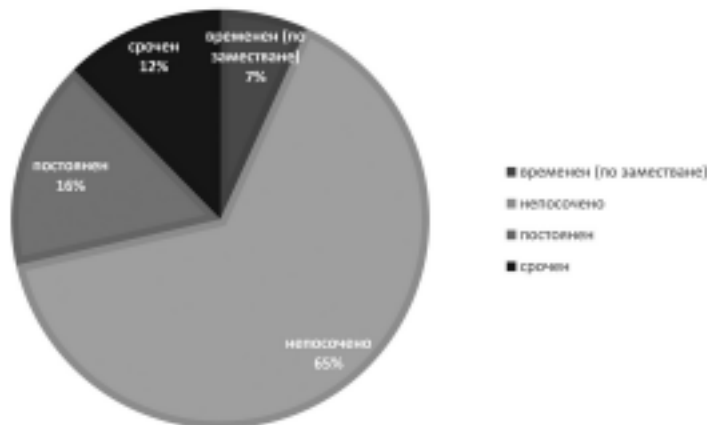


Графика 2. Честотно натрупване на публикувани обяви за свободни работни места за учители и преобявени позиции по календарни седмици (в абсолютни стойности)

В рамките на 27. седмица повторно заявените свободни места са под 10% в сравнение с всички обяви, а през пиковите 35. и 36. седмица процентът им е съответно 8,8% и 11,1%. В последващите седмици и след 16.09.2024 г. де лът на преобявените позиции се повишава. В последната 40. седмица (30.09– 04.10) те са 37% от общата бройка, но абсолютните стойности са сравнително по-ниски. Най-големи натрупвания в тази категория са регистрирани през 36. и 37. седмица (02–06.09.2024 и 09–13.09.2024).

Незаемането на предложените свободни работни места би могло да се

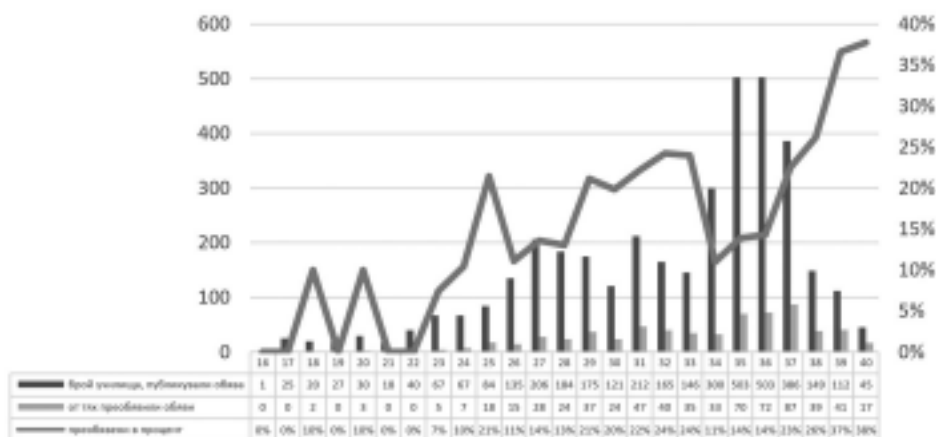
интерпретира като дефицит в контекста на две гледни точки – липсата на кандидати, които да отговарят на изискванията за назначаване на позицията, от една страна, и от друга, предоставяне на неудовлетворителни условия на труд. Затова ще разгледаме по-детайлно и условията – т.е. трудовите договори, кои то се предлагат за тези преобявени позиции (вж. графика 3).



Графика 3.
Предлаган трудов договор на преобявените позиции (в проценти)

12

За повече от половината (65%) от преобявените места няма информация за трудовия договор¹¹ и едва 16% (146) от същите предлагат постоянен такъв. Трябва да се отбележи също, че близо 20% (172) от общия дял преобявени позиции са някакъв вид срочен ангажимент, което само по себе си създава предпоставка след изтичането на дадения срок местата отново да са вакантни и да се говори за повишено търсене в същия период на следващата година. По-детайлно, в 35. седмица от 87 преобявени позиции 43 са с непосочен трудов договор и 23 са срочни. В 36. седмица от 96 преобявени места 47 не посочват условията на трудов договор и 27 предлагат срочен такъв. Връщайки се на медийния дискурс по темата, няма как да не отбележим съвпадението между върховия период от 35. и 36. седмица и публикуване то на статиите, коментиращи недостига на учители. Както вече установихме, по-голямата част от обявените позиции в тези седмици се публикуват за първи път (вж. графика 4).



Графика 4. Разпределение на публикуваните свободни работни места по училища и по седмици спрямо преобявени обяви

Както се вижда на графиката, през въпросните две седмици (35. и 36.) голям брой училища публикуват обяви, но едва 14% от тях са преобявени. В този аспект данните ни позволяват да заключим, че това са по-скоро обяви, които се публикуват за първи път. Броят преобявени позиции през следващата седмица е значително по-нисък от търсенето дори през най-активния период, което би могло да се интерпретира като факт, индикиращ удовлетворяване на търсенето по отношение основната част от публикуваните обяви.

¹¹ Големите натрупвания в категорията „непосочено“ са следствие от разликите в на чина на публикуване на обявите в отделните регионално управления на образованието. Например РУО София-град и РУО Благоевград не посочват информация за вид договор.

Същевременно, в медиите дефицитът на педагози, конкретно на „квалифицирани учители по математика, физика, химия и биология“, е определен като предизвикателство за образователната система в страната. Случващото се е разпознато като „тенденция“, която „се наблюдава от няколко години“¹². В сайтовете на две водещи телевизии в страната са публикувани статии на 08.09.2024 г. със заглавията: „Криза на учители: Има над 1000 свободни места в цялата страна“¹³ и „Недостиг на учители: 73-годишен пенсионер пътува по 60 км всеки ден, за да преподава“¹⁴. Обединяваща тема и в двата текста е не само дефицитът на учители, но и попълването на свободните позиции от пенсионираните педагози. Наблюдава се и практиката, която обсъдихме по-рано – представянето на данни за един частен пример, за да се илюстрира общата картина.

В статията на NOVA се дава информация за Лесотехническата професионална гимназия в Берковица, област Монтана. Те споделят за потребността от петима учители (Борисова, Б., 2024). Четири са обявите, публикувани от училището, като позициите са за учители по английски език, по български език и литература, практическо обучение и философия. Заявено повторно е мястото за учител по български език и литература. В този контекст директно рът на училището изказва наблюдения, че най-търсени в региона са именно специалистите по БЕЛ, също и тези с филологическо образование (пак там). Съобщен в цитираната статия е и броят на свободните места за педагогически кадри в цялата област – 40.

Тези становища не се потвърждават от данните в рамките на изследването. Публикуваните обяви за област Монтана в периода 22.04–30.09.2024 г. са общо 137, а 7 от тях са преобявени. Търсят се 29 филолози – 17 учители по български език (един за комбинацията български език и литература и история и цивилизации, друг за български език и литература и КМИТ); 9 учители по английски език; 2-ма учители по руски език и един учител по немски език. Най-голям е броят на обявите за начални учители – 27, следват природните науки с търсени 18 учители и БЕЛ с потребност от 17 души, за учители по професионална подготовка са заявени също 17 работни места, а необходими

¹² Кръстева, Н. (2024) Предизвикателство в образованието: Недостиг на учители по че тири важни предмети. Достъпно на: <https://www.iskra.bg/predizvikelstvo-v-obrazovanieto>

nedostig-na-uchiteli-po-chetiri-vazhni-predmeti/ последно видян на 15.11.2024 г. ¹³

Борисова, Б. (2024) Криза за учители: Има над 1000 свободни места в цялата страна. Достъпно на: <https://nova.bg/news/view/2024/09/08/469261/криза-за-учители-има-над-1000-свободни-места-в-цялата-страна/> последно видян на 15.11.2024 г. ¹⁴

Георгиева, М. (2024) Недостиг на учители: 73-годишен пенсионер пътува по 60 км всеки ден, за да преподава. Достъпно на: https://btvnovinite.bg/bulgaria/nedostig-na-uchiteli-73-godishen-pensioner-patuv-po-60-km-vseki-den-za-da-prepodava.html?p=1&utm_source=article_page_break&utm_medium=article&utm_campaign=page_break_reload#page_break_1

14

те специалисти в сферата на математиката са 14. **В рамките на 35. седмица са зададени 17 обяви и нито една преобявена.**

В случая медийният наратив не провокира тревожни размишления относно критичен недостиг на учители в областта, тъй като в статията е уточнено „обезпечаването на образователния процес“ поради наличие на „кандидати за свободните позиции“ (пак там).

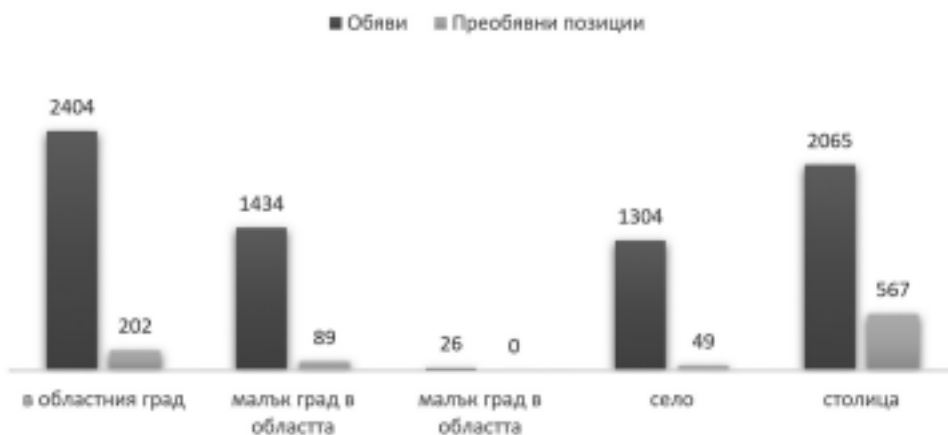
В разрез с горепосоченото, обаче, статия в сайта на Novini.bg вдъхва при теснение у читателите и диктува усещане за безнадеждност, позовавайки се на становището, че „дни преди началото на учебната година от синдикатите

алармират за недостиг на учители“ и „дефицитът ще бъде покрит от педагози, които вече са пенсионери“¹⁵ (Павлова, Т., 2024). Ярکو конструиран и предста вен е случаят на 73-годишния учител пенсионер г-н Шопов, който преподава в училището в град Маджарово поради отсъствие на други кандидати за пози цията. Изказва се тезата, че „за нашата професия трябва да е строго специали зирана професионалната насоченост и трудно се намират кадри“ (пак там) – логичен извод, вероятно валиден като цяло, но непотвърден, специфично що се отнася до недостига на учители за училището в град Маджарово. Данните в хода на изследването онагледяват публикуването на една единствена обява за тази институция, и то за начален учител. Мястото не е заявено отново, от което следва, че подходящ кандидат е назначен.

В Професионална гимназия по дървообработване в град Хасково също работи пенсиониран учител, а според директора на училището най-търсени са архитектите и софтуерните специалисти (пак там). Според данните от проуч ването гимназията заявява необходимост от попълване на три работни места за педагогически кадри, нито едно от които не е преобладавано, следователно образователният процес е обезпечен. Факт е, че две от позициите са свързани със софтуерни технологии и информационни технологии.

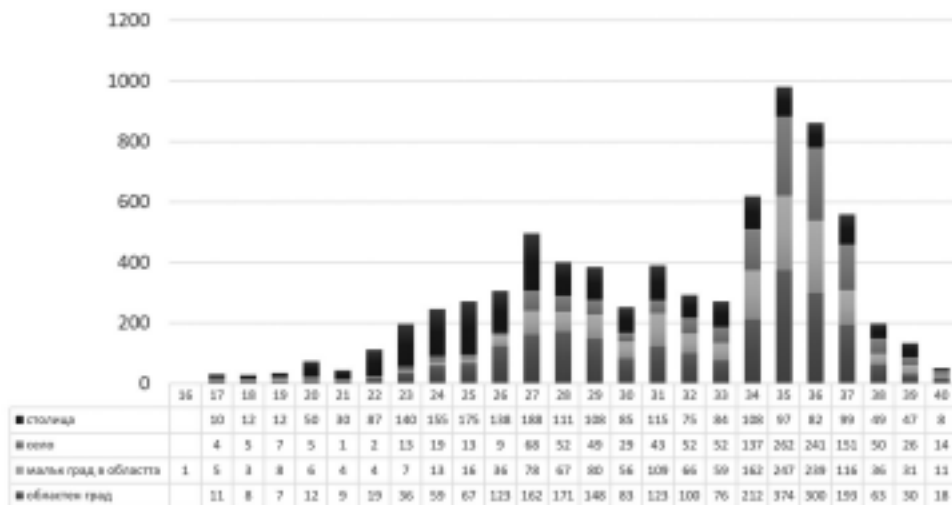
Подобен начин на представяне на данните за отделни и най-често малки населени места е меко казано едностранчив и в никакъв случай не дава пълна информация за цялостната ситуация в страната. Тук е мястото да разгледаме и резултатите от изследването по тип населено място.

¹⁵ Павлова, Т. (2024) Дефицит на учители: 73-годишен пенсионер пътува по 60 км всеки ден, за да преподава. Достъпно на: <https://novini.bg/bylgariya/obrazovanie/865161> по следно видян на 15.11.2024 г.



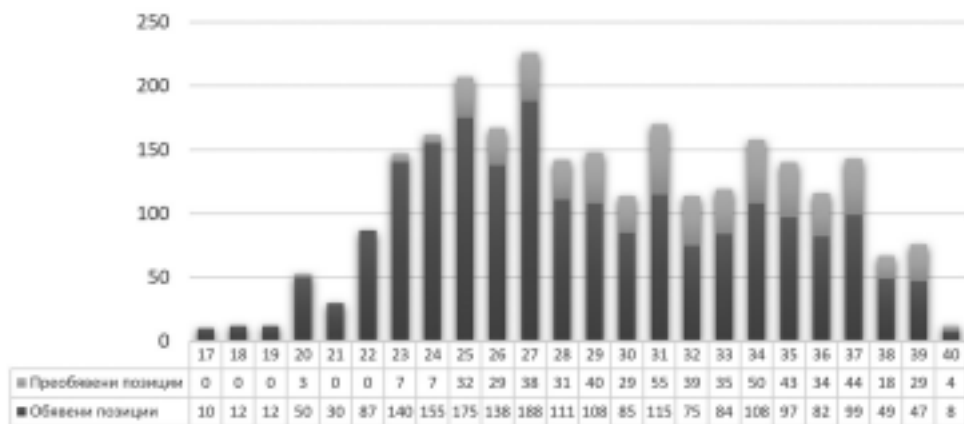
Графика 5. Брой обяви и преобладаващи позиции по вид на населеното място (в абсолютни стойности)

Най-голямо търсене в рамките на целия период на изследването, включително и на повторно обявени позиции, се наблюдава в областните градове и в столицата. Столицата е изведена в отделна категория заради неравномерното разпределение на извадката. В София 27% от местата са обявявани повторно за вакантни, докато същият процент за селата е под 4 за целия период. Нека обаче обърнем внимание на динамиката на търсенето по седмица (вж. графика 6).



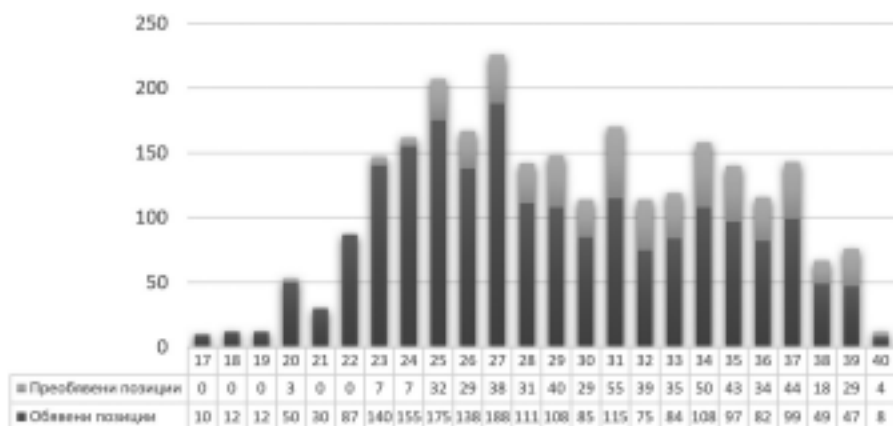
Графика 6. Разпределение на обявените позиции по седмици и по тип населено място

Както се вижда на графика 7, в края на лятната ваканция има драстично повишение на търсенето на преподаватели в училищата по селата. При малките населени места също се забелязва покачване на броя обявени места, но за разлика от селата при училищата в по-малки населени места все пак се наблюдава търсене и през предходните периоди.



Графика 7. Обяви и преобявени позиции по седмици в селата
(в абсолютни стойности)

Динамиката в селата по отношение на най-интензивните периоди за публикуване на обяви не се различава от общия случай в цялата страна – видимо повишаване през 27. седмица и бум в 35. и 36. седмица. Това, което отличава селата, е процентът на преобявени позиции, който е значително по-малък (1% за 35. седмица и под 6% за следващата) и както при останалата част от страната се покачва след започването на новата учебна година, когато и общото търсене намалява. Сходна е ситуацията и в малките градове в областта (вж. графика 8).



Графика 8. Обяви и преобявени позиции по седмици в малък град в областта

17

Същевременно в медиите ситуацията е представена по по-различен начин, като според статия в сайта на БНТ причина за назначаването на пенсиониранни учители е „недостигът на кадри, най-вече в малките населени места“¹⁶.

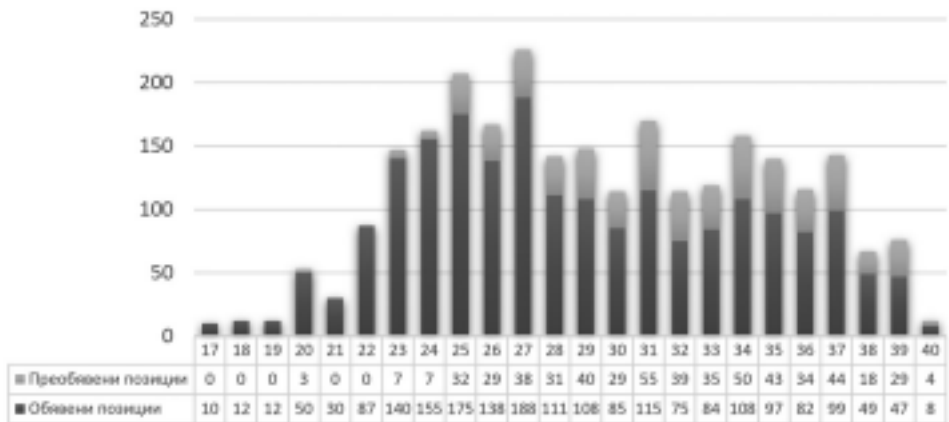
В една от малкото платформи, представящи именно София-град – Bgonair.bg, тема е отново заемането на позиции от пенсиониранни учители¹⁷. Директорът на 51. СУ в град София изказва притеснението си относно дефицита на педагози, включително такива в пенсионна възраст. Той обаче обръща внимание и на релацията недостиг–текучество, изхождайки от гледна точка осигуряване благосъстоянието на педагогическите специалисти – „трябва да мислим как да задържаме учителите“ с цел преодоляване дефицита на подготвени кадри в образованието (пак там).

Училището обявява общо 7 позиции, 2 от които биват заявени повторно. Този факт, както и данните за област София-град като цяло, показват наличието на определени периоди, в рамките на които в някои от училищата в столицата се търсят по-голям брой учители. Пример е една от седмиците, в които се наблюдава цялостно покачване публикуването на обяви – 27. (01.07.2024–07.07.2024 г.), когато за София-град са „качени“ 188 обяви, 38 от които преобявени. За 35. седмица цифрите показват 98 обяви, 43 преобявени. Възможна причина е фактът, че в столицата самият брой на училищата е несъизмеримо по-голям, отколкото в други градове в страната, съответно потребността от запълване на вакантни позиции е логично да бъде по-голяма. Вероятно е и текуществото да е по-засилено, поради наличието на повече варианти за избор на работно място, за съпоставяне на условия и фактори и оттам – по-голяма свобода на вземане на решения. Факт е обаче, че именно в столицата се наблюдава не само най-голям брой обявени и преобявени

позиции за учители, но и постоянно търсене, което не е съсредоточено само в няколко седмици (вж. графика 9). Както се вижда от данните в „седмици на активно търсене на преподаватели“, преобявените обяви са близо 50% от всички публикувани. За изследвания период общо 235 училища в София-град са публикували обяви, като 57% от тях са преобявили поне една свободна позиция за учител (средно се преобявяват 2,4 позиции на училище в столицата).

¹⁶ Бояджиев, З. (2024) 240 учители в пенсионна възраст работят в Пловдивска област. Достъпно на: <https://bntnews.bg/news/240-uchiteli-v-pensionna-vazrast-rabotyat-v-plovdivska-oblast-1271945news.html> последно видян на 15.11.2024 г. ¹⁷ Николова, Д. (2024) Остър недостиг на учители на прага на учебната година. Дос тъпно на: <https://www.bgonair.bg/a/157-direktno/356982-ostar-nedostig-na-uchiteli-na-praga-na-uchebnata-godina>. последно видян на 15.11.2024 г.

18



Графика 9. Обяви и преобявени позиции по седмици в столицата

Един по-задълбочен поглед над данните създава усещането, че в по-малките населени места „търсенето“ на кадри се съсредоточава в определени седмици, което създава „временен/сезонен дефицит“, докато в големите градове, като София-град, подобни практики не съществуват. Интересно е, че данните за София-град индикират реално съществуващи трудности пред училищата да намерят учители за всички свободни работни места, тъй като има почти постоянно и равномерно разпределено търсене на преподаватели и се забелязва относително висок относителен дял преобявени обяви. В посочените дотук примерни заглавия вниманието на журналистите е насочено към дефи

цита на учителите в малките населени места, което противоречи на данните, които бяха събрани по време на изследването.

Заклучение

Осъщественият анализ се фокусира върху медийното отразяване на проблема с липсата на учители – често използване на сензационни заглавия, драматично представяне, което има за цел да привлече внимание, фокусиране върху отделни примери и частично представяне на данни. Същевременно в хода на изследването се установи, че в пиковите седмици преди началото на учебната година се забелязва засилено търсене на учители, но то не представява критичен дефицит, а по-скоро сезонен такъв.

Освен това, делът на преобладаващите позиции, в сравнение с останалите, не е голям, съответно, преобладаващата част от заявяваните свободни места са своевременно „запълвани“. Данните показват, че на много от позициите се назначават учители в кратки срокове след публикуване на обявата, което е индикатор на това, че липсата на кадри е краткотрайна и често некоректно описана в медиите.

19

Преувеличеното представяне на дефицита на учители всъщност може да замаскира по-дълбоките, структурни проблеми в образователната система, които се нуждаят от внимание и ефективни решения. Обществото получава изкривена представата за естеството и мащаба на предизвикателствата в търсенето на педагогически специалисти, което предизвиква всеобщо безпокойство и негативно отношение към образователната система. В крайна сметка, докато медиите представят ситуацията като „криза с не достиг на кадри“, това всъщност разсейва общността от сериозните, системни проблеми в образованието (в това число с управлението и политиките за подбор, привличане, развитие и задържане на квалифицирани учители). По този начин акцентът е върху шокиращото, стряскащото, макар то да не представлява достоверен факт, вместо върху наистина съществуващите предизвикателства, които следва да бъдат адресирани посредством преосмисляне на налични и разработка на нови стратегии в насока цялостно повишаване качеството на образованието във всички аспекти и измерения. Отворен остава въпросът какви са причините, които налагат подобно масово обявяване на свободните работни позиции буквално дни преди началото на учебната година.

ЛИТЕРАТУРА

Периодично издание (годишник, списание и др.)

Сметна палата (2024) ОДИТЕН ДОКЛАД за извършен одит „Осигуряване на

качеството на училищното образование“ за периода от 01.01.2019 г. до 30.06.2023 г. Достъпно на: https://www.bulnao.government.bg/media/documents/OD_Education_Quality_0624.pdf [Smetna palata. (2024) ODITEN DOKLAD za izvarshen odit “Osiguryavane na kachestvoto na uchilishtното образование” за периода от 01.01.2019 г. до 30.06.2023 г.]

Кираджиева, И. (2017) Взаимоотношенията учител–ученик като важен мотивационен фактор в образователния процес. – *Реторика и комуникации*, 28. Достъпно на: <https://shorturl.at/u7Epq> [Kiradzhieva, I. (2017). Vzaimootnosheniyata uchitel – uchenik като vazhen motivatsionen faktor v obrazovatelnia protses. – *Retorika i komunikatsii*, br. 28.]

Стоилова, Л. (2023) Изследване върху мотивацията за избора на учителската професия и мотивите за напускане при млади учители. – *Образование и технологии*, 14, 265–271. [Stoilova, L. (2023) Izsledvane varhu motivatsiyata za izbora na uchitelskata profesia i motivite za napuskane pri mladi uchiteli. – *Obrazovanie i tehnologii*, 14, 265–271.]

Abdullah, F. S. (2014) Mass media discourse: A critical analysis research agenda. Universiti Putra Malaysia. *Pertanika J. Soc. Sci. & Hum.* 22 (S): 1–16 (2014). Available from:

https://www.researchgate.net/publication/283656462_Mass_media_discourse_A_critical_analysis_research_agenda [accessed Oct 25 2024].

Grant, A., Jeon, L., & Buettner, C. (2019) Relating early childhood teachers' working conditions and well-being to their turnover intentions. – *Educational Psychology*, 39(3), 294–312. <https://doi.org/10.1080/01443410.2018.1543856>.

20

Graybeal, W. (1971) TEACHER SURPLUS AND TEACHER SHORTAGE. *Phi Delta Kappa International*. Vol. 53, No. 2 (Oct., 1971), pp. 82–85. Available from: <https://www.jstor.org/stable/20373087>

Ingersoll, R. (2003) Is There Really a Teacher Shortage? Center for the Study of Teaching and Policy. University of Washington. Available from: <https://www.education.uw.edu/ctp/sites/default/files/ctpmail/PDFs/Shortage-RI-09-2003.pdf>

Marovicikova, Er. (2020) Media Manipulation and Propaganda in The Post-truth Era. – *Media Literacy and Academic Research* (3)2 Последно видян на: https://www.mlar.sk/wp-content/uploads/2020/12/2_Moravicikova.pdf 15.11.2024 г.

Osman, D. & Warner, J. (2020) Measuring teacher motivation: The missing link between professional development and practice. – *Teaching and Teacher Education*, 92, 103064. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2020.103064>.

Perryman, J., & Calvert, G. (2019) WHAT MOTIVATES PEOPLE TO TEACH, AND WHY DO THEY LEAVE? ACCOUNTABILITY, PERFORMATIVITY AND TEACHER RETENTION. – *British Journal of Educational Studies*, 68(1), 3–23. <https://doi.org/10.1080/00071005.2019.1589417>.

Rivkin, S., Hanushek, E., Kain J. (2005) TEACHERS, SCHOOLS, AND ACADEMIC ACHIEVEMENT. *Econometrica*, Vol. 73, No. 2. Available from: <https://hanushek.stanford.edu/sites/default/files/publications/Rivkin%20BHanushek%20BKain%202005%20Ecta%2073%282%29.pdf>

Tavadze, L., Diasamidze, I., Katamadze, N., & Davitadze, L. (2024) Modern tendencies in

media discourse. – *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*, 1(41). https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijitss/30032024/8123 [accessed Oct 25 2024].

Thompson, John, B. (1995) *The media and modernity: A social theory of the media*. Cambridge: Polity.

van Dijk, T. A. (2006) Discourse and manipulation. – *Discourse & Society*, 17(3), 359–383. Retrieved from: <https://discourses.org/wp-content/uploads/2022/07/Teun-A.-van-Dijk-2006-Discourse-and-manipulation.pdf>

Книга

Baudrillard, J. (2016) *The Consumer Society*. 1st edn. SAGE Publications Ltd. Available at: <https://www.perlego.com/book/861039> (Accessed: 30 October 2024). Heide, M. (2009) On Berger: A Social Constructionist Perspective on Public Relations and Crisis Communication. In Ihlen, Ø., & Fredriksson, M. (Eds.). (2009) *Public Relations and Social Theory: Key Figures and Concepts* <https://doi.org/10.4324/9780203883235> O’Keeffe, A. (2006) *Investigating Media Discourse*. 1st edn. Routledge. Available at: <https://www.perlego.com/book/1623800> (Accessed: 1 November 2024). Talbot, M. (2007) *Media Discourse*. 1st edn. EUP. Available at: <https://www.perlego.com/book/1708807> (Accessed: 1 November 2024).

Сборник

European Labour Authority. (2023) *Labour shortages and surpluses in the EU: EURES report 2022*. Retrieved from: <https://www.ela.europa.eu/sites/default/files/2023-09/ELA-eures-shortages-surpluses-report-2022.pdf>

21

Stenmark, M. et al. (2018) *Relativism and Post-Truth in Contemporary Society*. [edition unavailable]. Palgrave Macmillan. Available at: <https://www.perlego.com/book/3492539> (Accessed: 15 November 2024).

UNESCO & International Task Force on Teachers for Education 2030. (2024) *Global Report on Teachers: Addressing teacher shortages and transforming the profession*. Paris: UNESCO. Available at: <https://shorturl.at/NjTZu>

Източници от интернет

Борисова, Б. (2024) Криза за учители: Има над 1000 свободни места в цялата страна. Достъпно на: <https://nova.bg/news/view/2024/09/08/469261/криза-за-учители-има-над-1000-свободни-места-в-цялата-страна/> [Borisova, B. (2024) *Kriza za uchiteli: Ima nad 1000 svobodni mesta v tsyalata strana.*]

Бояджиев, З. (2024) 240 учители в пенсионна възраст работят в Пловдивска област. Достъпно на: <https://bntnews.bg/news/240-uchiteli-v-pensionna-vazrast-rabotyat-v-plovdivska-oblast-1271945news.html> [Boyadzhiev, Z. (2024) *240 uchiteli v pensionna vazrast rabotyat v Plovdivska oblast.*]

Георгиева, М. (2024) Недостиг на учители: 73-годишен пенсионер пътува по 60 км всеки ден, за да преподава. Достъпно на: <https://btvnovinite.bg/bulgaria/>

nedostig-na-uchiteli-73-godishen-pensioner-patuva-po-60-km-vseki-den-za-da-prepodava.html?p=1&utm_source=article_page_break&utm_medium=article&utm_campaign=page_break_reload#page_break_1 [Georgieva, M. (2024) Nedostig na uchiteli: 73-godishen pensioner patuva po 60 km vseki den, za da prepodava.]

Господинов, Д. (2018) Фактори за трудовата мотивация на учителите. – Педагогически новости. Достъпно на: <https://shorturl.at/QqGFu> [Gospodinov, D. (2018) Faktori za trudovata motivatsia na uchitelite. – Pedagogicheski novosti.]

ИА Фокус (2024) Липса на учители: Стотици места в училищата у нас остават свободни преди първия учебен ден. Достъпно на: <https://www.plovdiv24.bg/novini/Bylgaria/>

Lipsa-na-uchiteli-Stotici-mesta-v-uchilishtata-u-nas-ostavat-svobodni-predi-purviya-ucuben-den-2254950 [IA Fokus (2024). Lipsa na uchiteli: Stotitsi mesta v uchilishtata u nas ostavat svobodni преди parvia ucuben den.]

Кръстева, Н. (2024) Предизвикателство в образованието: Недостиг на учители по четири важни предмети. Достъпно на: <https://www.iskra.bg/predizvikatelstvo-v-obrazovaniето-nedostig-na-uchiteli-po-chetiri-vazhni-predmeti/> [Krasteva, N. (2024). Predizvikatelstvo v obrazovaniето: Nedostig na uchiteli po chetiri vazhni predmeti.]

Николова, Д. (2024) Остър недостиг на учители на прага на учебната година. Достъпно на: <https://www.bgonair.bg/a/157-direktno/356982-ostar-nedostig-na-uchiteli-na-praga-na-ucbebnata-godina>. [Nikolova, D. (2024). Ostar nedostig na uchiteli na praga na ucbebnata godina.]

Национален статистически институт (2024) Завършили висше образование по образователно-квалификационна степен и тесни области на образованието през 2023 година. Достъпно на: <https://www.nsi.bg/bg/content/3405/завършили-висше-образование-по-образователно-квалификационна-степен-и-тесни-области-на-образованието> [Natsionalen statisticheski institut. (2024) Zavarshili visshe obrazovanie po obrazovatelno-kvalifikatsionna stepen i tesni oblasti na obrazovaniето през 2023 godina.]

22

Павлова, Т. (2024) Дефицит на учители: 73-годишен пенсионер пътува по 60 км всеки ден, за да преподава. Достъпно на: <https://novini.bg/bylgariya/obrazovanie/865161> [Pavlova, T. (2024) Defitsit na uchiteli: 73-godishen pensioner patuva po 60 km vseki den, za da prepodava.]

Речник на български език. Дефицит. Достъпно на: <https://ibl.bas.bg/rbe/lang/bg/дефицит/> [Rechnik na balgarski ezik. Defitsit.]

Abforoush, J. (2018) *The rise of the social enterprise. 2018 Global Human Capital Trends*. Available at: https://www.academia.edu/39503268/The_rise_of_the_social_enterprise_2018_Deloitte_Global_Human_Capital_Trends

Array (2022) Post-truth, media and power. A problem for the humanities1. Comunicaci3n y Hombre, Recovered from <https://comunicacionyhombre.com/en/article/post-truth-media-and-power-a-problem-for-the-humanities1-2/>

European Commission (2021) *Labour mobility and migration in the EU: Current trends and policies*. European Commission

Feist, L. (2024) Imbalances between supply and demand: Recent causes of labour

shortages in advanced economies. ILO Working Paper 115. Geneva: International Labour Office. <https://doi.org/10.54394/LUTY2310>

International Labour Organization. (2020) *Global employment trends 2020: Shaping skills and labour markets for the future*. International Labour Organization.

OECD. (2022) *OECD employment outlook 2022: Building back better from the COVID-19 crisis*. Organisation for Economic Co-operation and Development.

World Economic Forum. (2021) *The future of jobs report 2021*. World Economic Forum. Retrieved from: <https://www.weforum.org/reports/the-future-of-jobs-report-2021>